

SRPSKI DEMOGRAFI O DEMOGRAFIJI

Mirjana RAŠEVIĆ*

Rad se bazira na prikupljenim mišljenjima vodećih demografa u Srbiji na četiri značajne teme. To su razvoj, stanje i budućnost demografije, uspešnost istraživača u ovoj naučnoj disciplini, poboljšanje časopisa Stanovništvo, kao i najvažniji populacioni izazov našeg društva i dometi populacione politike. Izabran je kvalitativan intervju kao instrument za prikupljanje podataka. To je metod koji se retko koristi u demografiji, mada je u široj upotrebi u antropologiji, sociologiji, psihologiji i ekonomiji poslednjih decenija. U istraživanje su bili uključeni istraživači koji bazično, prema osnovnim studijama, pripadaju različitim naukama, bave se različitim temama u demografiji i predstavnici su institucija u okviru kojih se izučavaju populacioni procesi ili onih zaduženih prevashodno da prenose studentima znanja iz demografije. Mada eksperti iz nauke o stanovništvu, ispitanici pripadaju različitim generacijama. U analizi dobijenih stavova pokušano je da se, s jedne strane, stekne celovita slika o izabranim temama za istraživanje, a sa druge strane da se prikaže spektar različitih opservacija. Istovremeno su diskutovani dobijeni odgovori naših demografa i upoređivani sa jasno izraženim stavovima poznatih demografa objavljenim u svetskim časopisima na slične teme ili sa nalazima internet-ankete među članovima Međunarodne unije za proučavanje stanovništva iz 2009. godine.

Ključne reči: demografi, demografija, Srbija.

Uvod

Cilj ovoga rada je da sakupi mišljenja vodećih demografa u Srbiji na četiri značajne teme. Prva tema, razvoj, stanje i perspektive nauke o stanovništvu, nametala se imajući u vidu da je proteklo pet decenija od početaka institucionalnog utemeljenja demografije kod nas (Rašević, 2012). Druga tema, kako poboljšati kvalitet časopisa *Stanovništvo*, takođe se podrazumevala, pošto je rad pisan za jubilaran broj ovog časopisa. Treća tema se tiče definisanja i merenja uspešnosti istraživača u ovoj naučnoj disciplini. Ona je posebno aktuelna, jer se očekuje da Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja inicira diskusiju oko uvođenja novih indikatora za ocenjivanje istraživačkog rada početkom

* Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd.

2014. godine. Poslednja tema je vezana za populacioni momentum Srbije. Interesovao nas je nivo saglasnosti među demografima koji proučavaju različite pojave demografskog razvitka Srbije o najvažnijem populacionom izazovu našeg društva i dometima populacione politike.

Metod

Izabran je kvalitativan intervju kao instrument za prikupljanje podataka. I to intervju strukturiranog tipa, okrenut pojedincu, baziran na metafori o rudaru, sa kojim se na površinu izvlače suštinski nalazi iz duha ispitanika koji se pritom ne menjaju (Kvale, 2009). Izabran je metod koji se retko koristi u demografiji. On se šire upotrebljava u društvenim naukama tek u poslednjoj četvrtini XX veka (Gubrium, Holstein, 2002). Intervju ovoga tipa se primenjuje u antropologiji, sociologiji, psihologiji, kao i sve češće u ekonomiji.

Za potrebe ovog istraživanja definisan je poseban upitnik od devet pitanja otvorenog tipa. Ona su bila postavljena na sledeći način:

1. Kako pozicionirate demografiju u odnosu na druge društvene nauke imajući u vidu njene prednosti i nedostatke?
2. Kako ocenjujete razvoj i stanje demografije u Srbiji?
3. Kako vidite perspektive demografije?
4. Šta smatrate da će se izdvojiti kao najznačajnija demografska tema u decenijama koje dolaze?
5. Šta čini istraživača uspešnim demografom?
6. Koji bi bio najbolji indikator za utvrđivanje uspešnosti istraživača u demografiji?
7. Koja bi bila Vaša poruka vezana za bolji kvalitet časopisa *Stanovništvo*?
8. Koji je najveći populacioni izazov sa kojim se suočava Srbija?
9. Da li ste optimista ili pesimista kada je reč o mogućnostima jasnog ublažavanja populacionog izazova koji ste izdvojili?

Cilj istraživanja je uslovio da upitnik ne bude široko distribuiran. On je poslat putem mejla na jedanaest adresa relevantnih demografa. Odnosno, zamoljeni su članovi redakcije i saveta časopisa *Stanovništvo* koji žive u Srbiji, urednik časopisa i nekolicina istaknutih pojedinaca iz nauke o stanovništvu da odgovore na data pitanja. To je učinjeno u drugoj polovini oktobra ove godine. U toku dve naredne nedelje vraćeno je deset popunjenih upitnika.

Bitno je istaći da su u istraživanje bili uključeni istraživači koji bazično, prema osnovnim studijama, pripadaju različitim naukama, i društvenim i prirodnim. Konsekventno, oni se bave različitim temama u demografiji. Predstavnici su institucija u okviru kojih se izučavaju populacioni procesi ili onih zaduženih prevashodno da prenose studentima znanja iz demografije. Mada eksperti iz nauke o stanovništvu, ispitanici pripadaju različitim generacijama. Svi su doktori nauka.

Važno metodološko pitanje je zašto nije obavljen pravi intervju, već je ostavljeno ispitanicima da sami odgovaraju na postavljena pitanja. I drugo, zašto nije urađen grupni intervju. Osnovni razlog za slanje pitanja za intervju putem mejla je želja da se dobiju autentični odgovori koji traže vreme za razmišljanje. To jest, izabrana je istraživačka koncepcija u kojoj je intervju instrument za prikupljanje podataka o krucijalnim temama.

U analizi dobijenih stavova na pojedine grupe pitanja je pokušano da se, s jedne strane, stekne celovita slika o izabranim temama za istraživanje, a sa druge strane da se prikaže spektar različitih opservacija. Istovremeno su diskutovani dobijeni odgovori naših istaknutih demografa i upoređivani sa jasno izraženim stavovima poznatih demografa objavljenim u svetskim časopisima na slične teme ili sa nalazima internet istraživanja među članovima Međunarodne unije za proučavanje stanovništva (Van Dalen, Henkens, 2012).

Nažalost, do sada nije sprovedeno istraživanje koje se ticalo utvrđivanja stavova naših demografa o važnim temama vezanim za nauku o stanovništvu ili o populacionim prioritetima Srbije. Otuda nije bilo moguće upoređivati dobijene rezultate sa nalazima nekog sličnog istraživanja koje je sprovedeno u prošlosti ili je obuhvatilo veći broj demografa, ili, pak, sa stavovima demografa iz Srbije koji su učestvovali u pomenutom internet istraživanju Unije, jer ih je bilo samo troje.

Rezultati sa diskusijom

Pozicioniranje demografije

Uprkos brojnim, pretežno parcijalnim razmatranjima pojedinih tema o stanovništvu u okviru drugih nauka, prvenstveno ekonomije, demografija se kao naučna disciplina konstituisala tek u 20. veku. Njena važna osobina je interdisciplinarnost. To uslovljava sâm predmet nauke o stanovništvu. U demografiju su konzistentno uključeni istraživači koji bazično pripadaju različitim, bliskim naukama. Otuda su teme kojima se demografi bave raznovrsne. Posledično i prirodno, otvorenost demografije prema drugim naukama je velika. Otvorenost je vezana za metodologiju, teorije, empirijske rezultate, koncepte primene koju demografi preuzimaju iz drugih nauka. No, ova otvorenost demografije istovremeno je i baza za

prodor njenih nalaza u različite nauke. Otvorenost demografije za razmenu sa različitim društvenim i prirodnim naukama predstavlja njenu snagu, jer demografija ima svoj jasno izgrađen identitet. On je stvoren, između ostalog, čvrstom vezanošću demografije za podatke i njihovim ekstenzivnim korišćenjem. Ta činjenica bitno razlikuje demografiju u odnosu na druge nauke. U poslednje vreme ona se profiliše i gradeći sinteze teorijskih pristupa stanovništvu. U odnosu na druge društvene nauke, demografija je u ekspanziji. Ona sve više dobija na značaju ne samo zbog velikog broja populacionih izazova sa kojima se suočava savremeno društvo, već i zbog informatičkog razvoja koji otvara nova istraživačka polja u demografiji i omogućava da se teorijske postavke provere i nadgrade. Ovako izgleda sinteza odgovora intervjuisanih eksperata na postavljeno pitanje koje se ticalo pozicioniranja demografije u odnosu na druge društvene nauke imajući i vidu njene prednosti i nedostatke.

Navešćemo jedan od odgovora: „Ono što je bio najveći nedostatak demografije u odnosu na druge društvene nauke, a to je nemogućnost da bude ‚samodovljna disciplina‘, može da se pretvori u njenu najveću prednost. Danas, u procesu sve veće integracije različitih disciplina, demografija je u prednosti jer je multidisciplinarna od nastanka, i oduvek je privlačila istraživače bazično obrazovane u okviru različitih drugih disciplina“.

Dva odgovora na ovo pitanje su sadržala i jasne kritičke elemente. Tako jedna ekspertkinja, uz navođenje činjenice da su teme kojima se demografi bave sve brojnije, podvlači da su oni delimično izgubili osećaj za realnost obrađujući i marginalne teme. Druga, pak, intervjuisana koleginica zamera demografima uskostručno fokusiranje na određene teme, uključujući i „statističku sitničavost“.

Razvoj i stanje demografije u Srbiji

Četvoro intervjuisanih je razvoj i stanje demografije u Srbiji jasno ocenilo kao dobro. Dvoje eksperata smatra da se stanje nauke o stanovništvu kod nas može oceniti kao dobro jer „Srbija ima dobru demografsku osnovu koju su postavili ‚stari demografi‘, malu ali konzistentnu istraživačku zajednicu i, u poslednje vreme, moderno orjentisane demografe, koji prate razvoj teorije i metodologije“. Dvoje eksperata iznosi stav da je stanje u demografiji u Srbiji dobro, pogotovo u poređenju sa stanjem u regionu, odnosno posmatrano sa aspekta uslova rada i finansiranja projekata.

Dalje, u dva odgovora se podvlači više pozitivnih razvojnih elemenata koji karakterišu demografiju i Srbiji, uz navođenje i onih koji su ograničavajući. Citiraćemo jedan odgovor u punom obimu. On glasi: „Nesporno ima puno istraživačkih rezultata u raznim oblastima domaće

demografije, proširen je intelektualni dijapazon temama od klasičnih demografskih, preko sve više interdisciplinarnih, socijalno demografskih, postoji jasan upliv rodnih studija, migracionih i drugih hibridnih polja, zavidan je nivo u oblasti projekcija stanovništva Srbije u komparativnoj evropskoj perspektivi, itd. Ali, i dalje mislim da je nedovoljno razvijena teorija, a posebno interdisciplinarnost, ne samo sa stanovišta pojedinačnih autora i njihovih studija, nego i umrežavanja eksperata– demografa, kojih, na sreću u Srbiji ima iz veoma različitih obrazovanih profila i raznorodnih profesionalnih usmerenja“. U drugom odgovoru ovoga tipa se podvlači i veća zastupljenost demografije u programima visokoškolskih ustanova, na svim nivoima studija, kao i doprinos Republičkog zavoda za statistiku razvoju nauke o stanovništvu u Srbiji kroz proizvodnju sve većeg broja različitih podataka.

Nasuprot, četvoro eksperata ocenjuju negativno ili pretežno negativno razvoj i stanje demografije u Srbiji navodeći da je ona u velikoj meri deskriptivna, da u nauci o stanovništvu nema novih ideja, da su retka istraživanja demografskih stanja i procesa vođena ozbiljno zasnovanim teorijskim generalizacijama, kao i da nivo razvoja nije adekvatan populacionim izazovima. Jedan intervjuisani kolega je čak napisao sledeće: „Demografija kao nauka u Srbiji već godinama tavori. Nije napravljen neki značajniji iskorak još od Breznika, Macure i Raševića. Mislim da obrazovanje koje se stiče na smeru demografije nije najstručnije (pogotovo nedostaje tehničko znanje)“.

Perspektive demografije

Svi intervjuisani veruju da su perspektive demografije dobre ili veoma dobre. Oni veruju u dalji razvoj ili u porast značaja nauke o stanovništvu ili da „demografija ima šansu da postane nezaobilazna nauka u planiranju budućnosti“ ili čak „nauka budućnosti“. Većina eksperata je i obrazlagala svoj stav po ovom pitanju. Intervjuisani demografi vide perspektive ove nauke u njenom povezivanju sa širim krugom nauka (posebno su nabrojane antropologija, molekularna biologija, medicina i ekologija), aplikativnosti demografije i/ili većoj angažovanosti istraživača u sprovođenju javnih politika.

Demografi u Srbiji bi, koristeći iskustva iz drugih sredina vezana za predstavljanje projektnih rezultata u funkciji definisanja javnih politika kao i jačanje dijaloga između istraživača i donosilaca odluka, mogli učiniti da se populacioni izazovi visoko rangiraju na političkim agendama, kao i nametnuti svoja istraživačka znanja za ublažavanja problema iz sfere fertiliteta, mortaliteta i migracija stanovništva (Rašević, Pavlov, Stanković, 2013). Posledično, isticanjem socijalne i političke korisnosti demografije, kao i postizanjem veće javne vidljivosti njenih istraživača,

jačala bi se, direktno i indirektno, i sama nauka o stanovništvu (Rašević, 2012).

Razvoj demografije uopšte zavisi, ne samo od prepoznavanja važnosti njenih nalaza i znanja od strane administracije, već i od sposobnosti istraživača da dublje razvijaju nauku o stanovništvu. To je moguće učiniti umrežavanjem sa drugim naukama, ali i otvaranjem novih tema, nadgradnjom teorijskih koncepata i/ili, kako podvlače Morgan i Lynch (2001), metodološkim usmeravanjem ka dobijanju podataka sa mikronivoa putem kauzalnih modela i objašnjenju individualnih različitosti u okviru demografskih fenomena. U protivnom će demografija ostati ono što je i sada – „fascinatna mala disciplina“, kako je to napisao Tabutin (2007). Ima i suprotnih razmišljanja. Tako, Lee (2001) lamentira nad zanemarivanjem formalne demografije i danas sve masovnijim okretanjem demografa istraživanjima vezanim za pojedinca.

Demografska tema budućnosti

Mada se očekivalo od intervjuisanih da izdvoje najznačajniju demografsku temu u decenijama koje dolaze, četvero eksperata se opredelilo za samo jednu temu. To su projekcije stanovništva, populaciona politika i migraciona kretanja (dvoje demografa je navelo ovu temu). Petoro eksperata je izlistalo veći broj različitih tema. Po dva puta je izdvojen migracioni fenomen, četiri puta pitanje populacionog starenja, ali su navedene i sledeće teme:

- usporavanje rasta svetske populacije,
- neravnomeran demografski razvoj na različitim nivoima,
- usklađivanja rada i porodice odnosno diferenciranje na žene i muškarce, koji će se orijentisati ka karijeri i one koji su porodično orijentisani,
- preispitivanja oko donje granice fertiliteta i njenih implikacija na demografsku održivost,
- granice produženja života i demografske posledice i
- odnos ekologije i stanovništva.

Jedna ekspertkinja je uopšteno odgovorila da se „u narednim decenijama neće izdvojiti samo jedna demografska tema kao najznačajnija na globalnom nivou“.

Sintetski posmatrano, migracije i starenje stanovništva su demografske teme koje su u intervjuima najčešće izdvojene kao bitne za proučavanje u neposrednoj budućnosti. Na slično definisano pitanje u istraživanju koje je 2009. godine sprovela Međunarodna unija za proučavanje stanovništva o utvrđivanju stavova svojih članova (970 njih je učestvovalo u internet-

anketi), utvrđen je visok nivo saglasnosti u svetskoj demografskoj zajednici da je populaciono starenje najznačajnija tema sa kojom ćemo se suočavati u sledećih 20 godina (Van Dalen, Henkens, 2012).

Kvalitet časopisa Stanovništvo

Dve su osnovne preporuke ispitanika vezane za bolji kvalitet časopisa. Po četvoro eksperata ih je navelo. To su ulazak *Stanovništva* na Science Citation Information (SCI) listu časopisa i širenje kruga autora časopisa. Prva sugestija se ne obrazlaže niti se navode načini na koji se to može ostvariti. Druga sugestija se povezuje pre svega sa nastojanjem da se u većoj meri obezbede radovi iz regiona. Ove dve preporuke su jasno međusobno povezane. Citiranost radova iz časopisa je najvažan elemenat za njegovo uvrštavanje na SCI listu. Veće pozivanje na *Stanovništvo* se može postići ponovnim okupljanjem demografa i istraživača srodnih naučnih disciplina sa prostora bivše Jugoslavije. Naime, *Stanovništvo* je dugo bio jedini demografski časopis na Balkanu i u njemu je objavio radove veliki broj autora sa ovog prostora.

Pored ova dva predloga, izneta su i druga mišljenja u odgovoru na pitanje o boljem kvalitetu *Stanovništva*. To su da se prave tematski brojevi časopisa, da se časopis izdaje dvojezično na srpskom i engleskom jeziku, da se da „šansa mladima“ uz naznaku da članak potpisuje mladi istraživač, kao i da se časopis redizajnira u tehničkom ili čak sadržinskom smislu. Tako je jedna ispitanica dala sledeći odgovor: „Ajde da budem radikalna. Zamislimo da izlazi 6 puta godišnje, da obim radova ne mora da zamara, da se ne čeka dugo na objavljivanje, da je dobro ilustrovan, da je prepun priloga, da je privlačan i za naučnu i „ostalu“ javnost (znači da ima razne rubrike). Lično bi mi bilo drago da se pojedini radovi iz *Demografskog pregleda*¹ nađu u *Stanovništvu*. Možda ljudi smatraju da to narušava njegovu „naučnost“ vodeći se konvencionalnim principom. Ipak, *Science* i *Nature* nam govore da najbolji časopisi mogu ličiti na našu *Galaksiju*“.

Uspešan demograf

Svi intervjuisani eksperti navode različite vrste znanja i osobina koje je neophodno da demograf poseduje da bi bio uspešan. Na primer, zabeležen je i sledeći odgovor: „Znanje da ovlada empirijskim metodama, sposobnost da razume teorijske aspekte discipline i da ih poveže sa lokalnom situacijom i talenat da iskaže inventivnost“. Mogao se citirati bilo koji odgovor kao ilustracija zajedničkog stava da se od demografa

¹ *Demografski pregled* je bilten koji izdaje Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka zajedno sa Ministarstvom rada, zapošljavanja i socijalne politike četiri puta godišnje na neku od aktuelnih populacionih tema, a namenjen je poslanicima republičkog parlamenta, predstavnicima lokalne samouprave i novinarima. Iz štampe upravo izlazi 50. broj *Demografskog pregleda*.

traži holistički pristup u izučavanju populacionih tema, odnosno da se od istraživača očekuje da bude nadistraživač. Ili, kako je podvukla jedna intervjuisana ekspertkinja očigledno „nije lako biti demograf“.

Nasuprot iskazanim stavovima naših eksperata, u već citiranom internet istraživanju pokazano je da postoji visok nivo konsenzusa među svetskim demografima šta se smatra uspešnim istraživačem u nauci o stanovništvu. To je visok nivo empiričnosti. Konzistentno, Coldwell, Bongarts i Coale izabrani su kao najznačajniji demografi za razvoj nauke o stanovništvu i, istovremeno, kao istraživači koji su najviše uticali na naučni rad ispitanika (Van Dalen, Henkens, 2012).

Indikatori uspešnosti

Za razliku od homogenog mišljenja eksperata o tome šta čini demografa uspešnim, dobijena je čitava lepeza odgovora na pitanje koje se ticalo izdvajanja najboljeg indikatora za utvrđivanje uspešnosti istraživača u nauci o stanovništvu. Troje intervjuisanih nije iznelo stav. Tako je ili ostavljeno prazno mesto, verovatno iz otpora prema toj temi, ili je dat iskren odgovor „nemam pojma“, odnosno „teško je odrediti koji bi to indikator mogao da bude“ uz isticanje da se ne veruje u citiranost i da je nemoguće izbeći subjektivnost. I jedan dobijen odgovor najopštijeg tipa iskazan kao „potrebna je kombinacija više različitih indikatora“ bi mogao da se svrsta u kategoriju „ne znam“ ili „ne želim da iznesem stav“.

Zanimljivo je zašto je jedna ekspertkinja protiv citiranosti autora kao opšteprihvaćenog pokazatelja uspešnosti u prirodnim i društvenim nauka. Ona, naime, smatra da pozivanje na neki rad zavisi od toga gde je on objavljen, ko ga je objavio, i naglašava da u sferi citiranosti postoji „sindrom lavine kada neko počne da citira određeni rad, a zatim to nastavljaju da rade drugi po uzoru na već viđeno, čak i bez čitanja originala“. Suprotno, dve ekspertkinje se upravo zalažu za citiranost, i to citiranost u inostranstvu kao najvažniji pokazatelj uspešnosti, jer citiranost podrazumeva „inovativost i primenjivost“ rezultata istraživanja.

Od preostalih četiri odgovora na ovo pitanje, samo je jedan u skladu sa važećim pravilnikom o vrednovanju naučnoistraživačkih rezultata i praksom Ministarstva o svrstavanju istraživača u najvišu kategoriju, jer se intervjuisan ekspert zalaže da broj članaka u časopisima na SCI listi bude najvažniji pokazatelj uspešnosti demografa.

Dalje, jedan kolega misli da je učešće u projektima ono što treba najviše vrednovati. Njegov stav možemo okarakterisati kao minimalistički pristup. To je indikator koji se podrazumeva da ga ispunjava svaki istraživač koji je zaposlen u nauci, jer je to preduslov za dobijanje radnog mesta. Možda je bitan broj učešća na projektima na kojima je neko u jednom vremenskom periodu bio angažovan, ali to otvara pitanje bazično

naučnih i dominantno stručnih aktivnosti i indikatora za njihovo razgraničenje.

Dvoje intervjuisanih imaju originalnu definiciju merenja uspešnosti. Oni se zalažu da važan deo ocene istraživačkog rada bude i “doprinos u pokušajima rešavanja populacionih izazova i formiranja pozitivne populacione klima u Srbiji”.

Niko nije uvažio iskustva nekih univerziteta, na primer Njujorškog, ili zemalja kao što je Francuska, čiji su istraživači dali veliki doprinos u demografiji, a koji ocenjuju uspešnost naučnika u društvenim naukama putem tri, odnosno pet radova koje istraživač izabere da u određenom periodu najbolje reprezentuju njegov rad. Na taj način se izbegava određivanje kvantitativnih kriterijuma koji, po prirodi formalni, ne moraju biti uvek u skladu sa stvarnim kvalitetima pojedinačnih istraživačkih doprinosa u određenoj nauci.

Populacioni prioritet Srbije

Kao što je već podvučeno na početku rada, dva pitanja u upitniku na koje se tražio odgovor su se odnosila na Srbiju. Prvo pitanje se ticalo određivanja najvećeg populacionog izazova sa kojim se suočavamo kao društvo. Postavljeno je ovakvo pitanje da bi se iz mnoštva problema koje Srbija ima, utvrdilo da li među ekspertima postoji zajednički stav o najvažnijem nacionalnom populacionom izazovu. Konsenzus po ovom pitanju bi mogao da dovede do fokusiranja istraživačkih napora na proučavanje i ublažavanje izdvojenog prioritetnog problema putem pritiska na donosiocima odluka i kreatore javnog mnjenja.

Pitanje je definisano i pored toga što Srbija ima niz veoma ozbiljnih populacionih problema i što se verovalo da je teško izdvojiti jedan, pogotovo kada su intervjuisani demografi koji se bave različitim oblastima, kao što su reprodukcija stanovništva, planiranje porodice, migracioni tokovi, prostorni razvoj, strukture stanovništva, projekcije, populaciona politika. No, starenje stanovništva je za čak osam od deset intervjuisanih najveći populacioni izazov sa kojim se Srbija suočava. Samo dve ekspertkinje su imale drugačiji stav izdvajajući odliv mozgova, odnosno izuzetno nizak nivo rađanja dece kao najbitniji demografski problem Srbije.

Nijedan intervjuisan ekspert nije osetio potrebu da obrazloži svoj stav. Verovatno ubeđeni da je dovoljan argument za izneti odgovor činjenica da je Srbija među najstarijim populacijama u svetu. Mada je još pre pedeset godina Notešajn istakao da je starenje stanovništva posledica velikog civilizacijskog trijumfa vezanog za eliminisanje neželjenog rađanja i ranog umiranja (Golini, 2005), demografi su svesni da ono predstavlja i ozbiljan problem savremenog društva. Pre svega zbog makro posledica

različite prirode. Od promene kolektivnog sistema vrednosti i psihologije, preko novih odnosa među generacijama, otvaranja rodnog pitanja u starom društvu, drugačijih uslova života, rada i stanovanja, do povećanih zahteva za zdravstvenom i socijalnom zaštitom, pritisaka na penzione fondove i izazova koji se postavljaju pred tržište rada i ekonomiju uopšte (Rašević, 2009).

Za razliku od utvrđenog visokog nivoa saglasnosti po pitanju populacionog prioriteta sa kojim se suočava Srbija, utvrđena je podeljenost među intervjuisanim demografima kada je reč o dometima političkog odgovora. Naime, petoro eksperata je izjavilo da su pesimisti u pogledu mogućnosti za ublažavanje izazova koji su izdvojili. Niko nije obrazlagao svoj stav. Nasuprot, petoro intervjuisanih su se odredili kao optimisti, jer veruju u ekonomski razvoj Srbije, mogućnost institucionalnih prilagođavanja demografskim promenama, i/ili u čoveka i njegovu racionalnost.

Mnogi demografi su, posebno u 1990-im, podvlačili da su skeptični u uspeh političkog odgovora na nizak nivo fertiliteta i njegove posledice, kao što su depopulacija i starenje stanovništva. Jedan od njih je i Mark Linder (1997). On je identifikaciju individue sa kolektivnim potrebama i zahtevima u sferi rađanja dece nazvao nemogućim heroizmom. Svoj stav je obrazložio dubokom uslovljenošću niskih reproduktivnih normi za koje populaciona politika nije našla odgovarajuće rešenje. Poslednjih godina se, međutim, ubrzano nude sa puno entuzijazma nova rešenja za populacije koje stare (Economist Intelligence Unit Report, 2009), promoviše socijalna inovacija u populacionoj politici (Howaldt, Schwarz, 2010) i insistira na ulaganju u obrazovanje stanovništva u odgovoru na nedovoljno rađanje dece (Lutz, 2013).

Zaključak

Rezultati istraživanja baziranog na deset ekspertskih intervjuja pokazuju da među demografima u Srbiji postoji visok nivo saglasnosti vezan za dobro pozicioniranje demografije u odnosu na druge društvene nauke i njene dobre perspektive. Međutim, podeljene su ocene intervjuisanih koje se tiču razvoja i stanja demografije u Srbiji. Mada je izlistan veliki broj tema, migracije i starenje stanovništva su najčešće izdvojene kao bitne za proučavanje u neposrednoj budućnosti. Ulazak *Stanovništva* na SCI listu i širenje kruga autora su osnovne preporuke ispitanika za bolji kvalitet časopisa. Svi intervjuisani eksperti navode različite vrste znanja i osobina koje je neophodno da demograf poseduje da bi bio uspešan. Za razliku od homogenog mišljenja o tome da demograf treba da bude nadistraživač, dobijena je lepeza odgovora na pitanje koje se ticalo izdvajanja najboljeg indikatora za utvrđivanje uspešnosti istraživača u nauci o stanovništvu.

Starenje stanovništva je za čak osam od deset eksperata najveći populacioni izazov sa kojim se Srbija suočava. No, nije utvrđena saglasnost među intervjuisanim demografima kada je reč o dometima političkog odgovora na izdvojen problem. Ili drugim rečima, kada se posmatraju sva sakupljena mišljenja zajedno, čini se da demografi u Srbiji veoma cene disciplinu kojoj pripadaju. Istovremeno oni su strogi kritičari i imaju velika očekivanja u svemu što se demografije tiče.

Zahvalnica

Zahvaljujem se svim kolegama koji su izdvojili vreme i podelili svoja razmišljanja o demografiji samnom, omogućivši mi da napišem ovaj članak.

Ovaj članak je nastao kao rezultat rada na projektu "Istraživanje demografskih fenomena u funkciji javnih politika u Srbiji" – broj III 47006, Ministarstva prosvete i nauke.

Literatura

- ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT REPORT (2009). *Healthcare strategies for an ageing society* (London: The Economist).
- GOLINI, A. (2002). "Teaching Demography of Aging". *Genus*, Vol. 58, No. 3-4, p. 135- 163.
- GUBRIUM, J.F., & J.A. HOLSTEIN (eds.) (2002). *The Handbook of Interview Research* (London: SAGE Publications).
- HOWALDT, J., & M. SCHWARZ (2010). *Social Innovation: Concepts, Research Fields and International Trends* (Dortmund: ESF).
- KVALE, S. (2009). "Intervju (kvalitativni)", u: Adam Kuper, Džesika Kuper *Enciklopedija društvenih nauka* (Beograd: Službeni glasnik), str.523.
- LEE, R. D. (2001). "Demography Abandons Its Core". *Annual Meetings of the Population Association of America*, <http://www.ceda.berkeley.edu/Publications/pdfs/rlee/FormalDemog.pdf>
- LINDER, M. (1997). *The Dilemmas of Laisserz-Faire Population Policy in Capitalist Societies* (Westport: Greenwood Press).
- LUTZ, W. (2013). "Toward a 21st Century Population Policy Paradigm: Fostering the Human Resource Base for Sustainable Development". UNECE Regional Conference, Geneva, 1-2 July 2013.

- MORGAN, P. H., & S. LYNCH (2001). "Success and Future of Demography: The Role of Data and Methods". *Annals New York Academy of Sciences*, Vol. 954, p. 35–51.
- RAŠEVIĆ, M. (2009). "Populaciono starenje u Srbiji". *Gerontologija*, br. 1, str. 87-98.
- RAŠEVIĆ, M. (2012). "Razvoj demografije u Srbiji". *Sociološki pregled*, br. 3-4, str. 851-881.
- RAŠEVIĆ, M., T. PAVLOV, D. STANKOVIĆ (2013). "Ka unapređenju saradnje između naučne zajednice i kreatora politike u Srbiji". *Istraživanja u oblasti društvenih nauka u Srbiji: pregled stanja, karakteristični problemi i preporuke* (Beograd: Institut ekonomskih nauka).
- TABUTIN, D. (2007). "Whither Demography? Strengths and Weakness of the Discipline over Fifty Years of Change". *Population*, Vol. 62, No. 1, p.15-32.
- VAN DALEN, H., & P. K. HENKENS (2012). "What is on a demographer's mind? A worldwide survey". *Demographic Research*, Vol. 26, p. 363-408.

Mirjana Rašević

Serbian Demographers on Demography

S u m m a r y

Introduction: The objective of this paper is to collect the opinions of the leading demographers in Serbia on four significant matters. The matters are: development, state and future of demography, the successfulness of researchers in this scientific discipline, improvement of the *Stanovništvo* journal, as well as the population priority of our society and range of population policies.

Method: A qualitative interview was chosen as the instrument for data collection. Namely, a structured interview, based on nine questions was sent by e-mail to eleven addresses of relevant demographers in the second half of October 2013. The basic reason for sending questions by e-mail was the aspiration to obtain authentic replies which require time for contemplation. Ten completed questionnaires were returned within two weeks. On the one hand, an integral picture on the chosen themes for research was attempted to be obtained in the analysis of received opinions to certain groups of questions and on the other hand to portray the spectrum of different observations. The responses of our prominent demographers were analyzed and compared to clearly pronounced standpoints of eminent demographers published in world journals on similar themes and with findings of internet researches among members of the International Union for the Scientific Study of Population.

Results: The results show that there is a high level of consent among demographers in Serbia regarding the well positioning of demography in relation to other social studies and its good perspectives. The interviewed experts see the future of demography in its integration with a wide circle of sciences, the application of demography and/or greater engagement of researchers in carrying

out public policies. However, the estimations of the interviewed demographers as regards the development and state of demography in Serbia are divided. Although a large number of topics had been listed, migrations and population ageing were singled out the most as significant for examining in the immediate future. The inclusion of *Stanovništvo* on the Science Citation Information Journal List and expanding the circle of authors were the basic recommendations of the respondents regarding better quality of the journal. All interviewed experts mentioned various kinds of knowledge and characteristics necessary for demographers to possess in order to be successful. Contrary to the homogeneous opinion that a demographer should be a superior-researcher, a wide range of responses were given to the question regarding selecting the best indicator for determining the successfulness of researchers in the study of population. As many as eight out of ten interviewed experts believe population ageing is the greatest population challenge which Serbia is facing. However, a low level of consensus appeared among the demographers as regards the range of the political response. Namely, five experts declared they were pessimists in view of the possibilities for mitigating the challenge they singled out. On the contrary, five interviewed experts expressed optimism, as they believe in the economic development of Serbia, the possibilities of institutional adjustments to demographic changes, and/or in man and his rationality.

Conclusion: Demographers in Serbia highly appreciate the discipline they belong to. At the same time they are strict critics and have high expectations in all matters dealing with demography.

Key words: *demographers, demography, Serbia*